Blavatsky en Confucius
John Algeo

John Algeo (1930-2019) was emeritus professor Engels, president van de Theosophical Society in America en Internationaal Vice President. Hij publiceerde over linguïstiek, fantasie-literatuur (onder andere Harry Potter) en religie, en was buitengewoon geïnteresseerd in symboliek, ritualen en de existentiële mysteries van het leven.

Dit artikel verscheen in *Quest Magazine* onder de titel *Blavatsky and Confucius*.

Yang en Yin zijn de twee grote kosmologische principes die de tienduizend dingen van de natuur hebben voortgebracht. Zij kunnen respectievelijk met het Westen en het Oosten worden geassocieerd, met de proactieve en de ontvankelijke culturele sferen. Ze kunnen ook met twee grote leraren worden geassocieerd: de Westerse Helena Petrovna Blavatsky en de Oosterse Confucius. Yang en yin zijn niet tegengesteld aan elkaar, maar vullen elkaar aan. In het revolverende diagram van de tai chi of het absolute komen zij samen, en wordt de één de ander. Zo staan ook Blavatsky en Confucius met elkaar in verbinding, net zoals het Westen en het Oosten, terwijl zij elk dezelfde oude wijsheid benadrukken, zij het met verschillende accenten.

“Confucius” is de verlatijnste naam van de belangrijkste Chinese filosoof en leraar. Hij leefde ongeveer 72 jaar, van 551 tot 479 voor Christus. De Chinese aanduiding waaruit de naam Confucius voortkomt is Kung-fu-tzu of Kongfuzi, dat ‘Meester Kung’ betekent. En hij was echt een groot meester. Als we een leraar beoordelen op het aantal mensen dat hij met zijn leringen beïnvloedde, is Meester Kung de grootste leraar. Zijn leringen hebben de samenlevingen van China, Korea, Japan en Vietnam voor twee en half millennia diepgaand beïnvloed en daarmee de levens van meer mensen begeleid dan welk ander geloofssysteem dan ook.

Hoewel hij erkend werd door H.P. Blavatsky en haar leraren als één van de Oude Broeders, heeft Meester Kung relatief weinig aandacht gekregen van theosofen. Dat is jammer, want zijn leringen belichamen wijze theosofie. Van alle grote spirituele tradities van de mensheid, staat het confucianisme in zeker opzicht het dichtste bij theosofie. Veel religieuze tradities beschouwen de wereld als een plek om van te ontsnappen. Maar confucianisme en theosofie beschouwen het als een plek waar zelfrealisatie bereikt kan worden.

Zoals een wetenschapper in het confucianisme het stelde:
De spiritualiteit van het confucianisme kan worden beschreven als het ontdekken

van iemands kosmologisch wezen te midden van de dagelijkse beslommeringen. Voor een aanhanger van deze leer is het gewone de plek van het buitengewone; het seculiere is het heilige; het transcendente is in het natuurlijke. Wat de spiritualiteit van het confucianisme onderscheidt onder de religieuze tradities van de wereld is een alomvattende kosmologische context waarop zijn wereld-bevestigende oriëntatie voor de mensheid is gestoeld. Dit is niet een traditie die bevrijding zoekt buiten de wereld, maar één die de spiritualiteit bevestigt van het vollediger mens worden in de wereld. (Tucker 1)

Hetzelfde kan worden gezegd van de theosofische spiritualiteit. Evenals het confucianisme is theosofie wereld-bevestigend, in plaats van wereld-ontkennend.

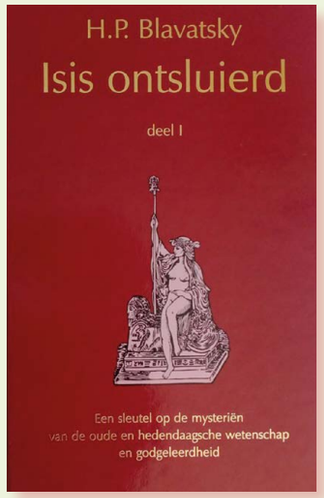

Wat betreft de persoon van Meester Kung vermeldt Blavatsky in *Isis Ontsluierd* (2:159) dat er twee klassen leraren zijn. Eén zijn de heiligen (die 'heel' zijn), die zich permanent hebben verenigd met hun spirituele zelf; dat zijn onder meer Boeddha, Christus, en Krishna. De andere klasse zijn degenen die zich met tussenpozen hebben verenigd met hun spirituele zelf; dat zijn bijvoorbeeld Moses, Pythagoras, Apollonius, Plato, Iamblichus en Confucius.

We moeten echter niet die laatste groep als een lagere klasse meesters beschouwen. Zij behoren ook tot de oude meesters, en zijn ons ver vooruit in evolutie. Ons soort is nu in een stadium van zijn evolutie die in de theosofische literatuur bekend staat als de vierde ronde. Blavatsky legt echter uit (*De Geheime Leer* 1:162) dat Confucius en Plato van de vijfde ronde zijn omdat zij zich psychisch, mentaal en spiritueel hebben ontwikkeld naar het niveau dat de norm zal zijn voor de mensheid in de volgende ronde – ver in de toekomst. Blavatsky haalde hierbij één van haar leraren aan, Koot Hoomi (K.H.), die schreef dat Plato en Confucius van de vijfde ronde zijn en onze Heer (Boeddha) van de zesde (*De Mahatma Brieven*, brief 66, bladzijde 92).

In haar eerdere geschriften stond Blavatsky minder sympathiek tegenover Confucius dan in haar latere werken. In juli 1885, voor de oprichting van de Theosofische Vereniging, schreef ze over zijn 'koude, praktische filosofie' (*Collected Writings* 1:108), en merkte ze op dat hij zijn aandacht volledig had beperkt tot zijn eigen land. Wel erkende ze dat hij 'poogde zijn diepgaande wijsheden en filosofie toe te passen op de behoefte van zijn landgenoten'. Dat haar oordeel over Confucius aanvankelijk minder sympathiek leek dan het later zou worden, komt misschien omdat in haar latere jaren Blavatsky beter bekend raakte met de leringen van Meester Kung.

Als we de confuciaanse leringen als parallel aan die van theosofie beschouwen, begrijpen we waarom Blavatsky de Chinese leraar in zo hoog aanzien had. 'Parallel' betekent niet 'hetzelfde als' of 'gelijkwaardig aan'. In een coherent gedachte systeem

ontleent elk idee in het systeem zijn betekenis aan en is verbonden met andere ideeën in het systeem. Geen twee ideeën van verschillende denksystemen kunnen ooit exact gelijkwaardig zijn, maar ideeën van verschillende systemen kunnen in bepaalde opzichten op elkaar lijken en zodoende parallel zijn. De ideeën die hier van theosofie en confucianisme worden geciteerd zijn niet dezelfde ideeën, maar echoën elkaar op opmerkelijke manieren.

Blavatsky en Meester Kung waren beide bezig niet met intellectuele abstracties, maar met menselijk gedrag, ofwel met ethiek en morele handelingen. Niettemin moeten alle handelingen worden bezien met een blik op de aard van de kosmos waarin wij handelen. Blavatsky en Meester Kung verbinden beide menselijke gedrag met de grotere kosmos. Op negen manieren lopen hun leringen parallel.

1. Blavatsky gaf eerder commentaar op Meester Kung's versie van de Gouden Regel en verwees er herhaaldelijk naar. In het boek *Isis Ontsluierd* (2: 239, 338) merkte ze op dat de christelijke 'gouden regel' parallel loopt met de *Analects* van Confucius. Misschien is Confucius het duidelijkst in *Analects* 15:24, waar een leerling aan de Meester vraagt of één woord kan samenvatten hoe we moeten leven. De Meester antwoordt: *Wellicht is dat shu, ofwel medeleven met anderen. Wat je niet voor jezelf wil, leg dat anderen ook niet op*. In een andere passage (4.15) zegt de Meester dat zijn leringen eenvoudig en gemakkelijk te begrijpen zijn. Eén van zijn leerlingen legde uit: *De doctrine van onze meester bestaat uit het doen wat wij moeten doen, en meelevend te zijn naar anderen*. Deze twee beginselen lopen parallel met de concepten van *dharma* en *ahimsa* die H.P.B. vaak noemde. Het eerste, 'doen wat we moeten doen', is om te leven overeenkomstig onze plicht in het leven. Het tweede, 'medeleven met anderen' (in het Chinees *shu*, dat vaak wordt vertaald als reciprociteit), raadt ons aan om anderen geen schade toe te brengen, maar hen te behandelen zoals wij willen dat zij ons behandelen, en is dus gelijkwaardig aan *shu*.

2. Blavatsky vond de manier waarop Confucius stond tegenover 'geesten' (in het bijzonder van de doden) overeenstemmen met de hare. Zij geloofde dat de meeste geesten waarmee in séances contact opgenomen wordt niet zijn wat zij schijnen te zijn. In 1872 schreef ze aan familieleden over het geloof van spiritualisten het volgende: *Hun geesten zijn geen geesten, maar spoken – vodden, de tweede huiden van hun persoonlijkheden die de doden afwerpen in het astrale licht zoals slangen hun huiden afwerpen op aarde*. Blavatsky citeert de woorden van Confucius als één van de wijze conclusies van één van de grootste wijsgeren (*Verzamelde werken* 2:1/8). Zij verwijst naar zijn volgende advies aan zijn studenten: *Heb respect voor de geesten en houd ze op een afstand*. Toen één van zijn studenten Confucius vroeg hoe zij de geesten konden dienen, antwoordde de Meester: *Jullie kunnen de mensheid nog niet dienen, hoe kun je dan de geesten dienen*? (*Analects* 11.12). De weerzin om te spreken over zaken van de andere wereld vind je niet alleen bij Confucius, maar ook bij Boeddha en Christus.

3. Eén van de grote thema's in zowel *Isis Ontsluierd* als *De Geheime Leer*, en inderdaad in alle geschriften van Blavatsky, is dat de wijsheid oud is, niet nieuw. Geen van de grote leraren heeft ooit nieuwe ideeën naar voren gebracht, maar herformuleerde slechts oude tradities in een vorm die geschikt was voor hun tijd en plaats. Blavatsky heeft daarom een gunstige kijk op Confucius, die immers niet meer pretendeerde te doen dan dit. Zij citeert de *Analects* (7.1), waar Confucius zegt: *Ik kan geen nieuwe dingen scheppen, ik geef alleen maar door. Ik geloof in de oude waarheden, en houd van hen*. Maar net zoals Blavatsky de oude waarheid herformuleerde voor het Westen in de eind-negentiende eeuw, deed Meester Kung dit voor China in de vijfde eeuw voor Christus. Zoals een wetenschapper zei: *Het doorgeven van Confucius is niet simpelweg het opleggen van het verleden aan het heden … Eerder is het een dynamisch proces waarbij ideeën uit het verleden die opnieuw tot leven gewekt en vernieuwd zijn weer andere uitdagingen ontmoeten om relevant en van nut te zijn voor het heden* (Sorhoon Tan, 710). Dat is ook wat theosofie doet – of zou moeten doen.

4. Blavatsky (*De Geheime Leer* 1:441) noemt Confucius een 'grote wijze', en 'één van de grootste wijzen van de antieke wereld', die geloofde in 'aloude magie' en haar toepaste. Dit is de helderziendheid van de *I Ching* of het 'Boek der Veranderingen', die voor Confucius één van de vijf klassieken of centrale geschriften zijn. Ze zegt dat hij ook de periodiciteit van de Aarde en het zonnestelsel onderwees. In verschillende andere plaatsen in *de Geheime Leer* verwijst Blavatsky bewonderend naar Confucius, in het bijzonder naar die aspecten van zijn leringen die het meest lijken op de wijsheidstraditie die zij zelf in dat boek presenteerde. Bijvoorbeeld, de *I Tjing*, *I Ching* of *Yijing*, die Confucius zeker kende, noemt de 'grote Uitzonderlijke' (of 'Hoge Uiteindelijke', zoals de Chinese term *t'ai chi* of *taiji* ook wordt vertaald). Het is de basis en bron van alles (*De Geheime Leer* 1:356) en daarmee hetzelfde als Blavatsky's concept van *parabrahmâ*, het absolute.

5. Hoewel van de Chinezen soms wordt gezegd dat ze geen wereldbeeld hebben, zegt Blavatsky dat zij dat wel degelijk hebben (*De Geheime Leer* 1:440-41). De 'Grote Extreme' is de bron van 'veranderingen', ofwel van alle vormen van periodiciteit. Periodiciteit, in de vorm van veranderende omstandigheden, is hét onderwerp van de *I Tjing*. En verandering of periodiciteit wordt bevestigd door de tweede van de drie fundamentele stellingen van *De Geheime Leer*.

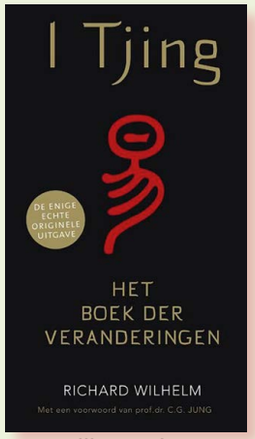

6. Blavatsky zegt dat de 'Grote Extreme' eerst twee energieën produceert. Zij worden vertegenwoordigd door twee figuren: *yang*, een doorgetrokken lijn die eenheid vertegenwoordigt, en *yin*, een gebroken of verdeelde lijn, die dualiteit vertegenwoordigt. Deze twee lijnen brengen vervolgens vier 'beelden' voort, de vier mogelijke combinaties en ordeningen van de twee lijnen. Je kunt ook de twee lijnen combineren in groepen van drie om acht symbolen te krijgen, die ieder uit drie lijnen bestaan, alle mogelijke combinaties van yang- en yin-lijnen. Blavatsky zegt dat deze 'wijze symbolen' *precies hetzelfde* idee vertegenwoordigen als de Stanza's (van Dzyan) die in onze tekst worden gegeven. Het ontvouwen van de dualiteit en daarna van de veelheid uit de Eenheid die ten grondslag ligt aan al het bestaan is het grote thema van de kosmogonie van *De Geheime Leer* en tevens van de grote lijnen van de *I Tjing*.

   Samen lopen de concepten van Confucius van de Grote Extreme en de veranderingen parallel aan de eerste twee grondstellingen van *De Geheime Leer*: een absolute dat de bron is van alles en een proces van manifestatie door cycli, die overal in deze wereld kunnen worden gevonden.

7. Blavatsky zegt ook (*De Geheime Leer* 1:440) dat Confucius niet geloofde in een toekomstig leven, maar eerder in veranderingen, ofwel in transformaties of wedergeboortes: 'hij ontzegde onsterfelijkheid aan de *persoonlijkheid* van de mens – evenals wij –, maar niet aan de MENS'. Theosofische leringen over het leven na de dood en reïncarnatie zijn vaak niet goed begrepen omdat we de neiging hebben ons te identificeren met onze persoonlijkheid, die noch overleeft noch opnieuw geboren wordt. Alleen de individualiteit of zelf-draad duurt voort van leven tot leven. Dit is het onderscheid waar Blavatsky hier op doelt. Confucius sprak niet over reïncarnatie, omdat dat te maken heeft met wat er gebeurt na de dood, een onderwerp dat hij vermeed. Toen één van zijn studenten Confucius vroeg wat de dood was, antwoordde de Meester: 'Jullie begrijpen nog niet wat het leven is, hoe kun je dan begrijpen wat de dood is?' (*Analects* 11:12). Het ging Confucius erom hoe te leven in dit leven. Maar, zoals Blavatsky aangeeft, beschouwt Confucius de 'veranderingen' als alles doordringend in de wereld, en reïncarnatie kan worden gezien als één van deze veranderingen.

   Terwijl hij een spirituele orde van bestaan erkende, benadrukte Meester Kung het leven in *deze* wereld. Hij was vooral begaan met hoe we vreedzaam en productief samen kunnen leven in de maatschappij. Hij benadrukte dat menselijke relaties centraal staan: tussen ouder en kind, heerser en onderdaan, man en vrouw, oudere en jongere broer of zuster, en vriend en vriend. Zijn nadruk op de menselijke gemeenschap en de familie kan worden gezien als parallel aan de eerste doelstelling van de Theosofische Vereniging: 'om een kern van universele broederschap (of familie) van de mensheid te vormen'.

   Tegen de tijd dat HPB *De Sleutel tot de Theosofie* schreef, tegen het eind van haar leven, was Confucius aanzienlijk in haar achting gestegen, juist door de morele kracht van zijn leringen. In *De Sleutel tot de Theosofie* zegt zij dat theosofische ethiek 'de essentie en smaakmaker van de wereld-ethiek vormt, verzameld uit de leringen van alle grote hervormers in de wereld. Daarom kun je Confucius en Zoroaster daarin vinden, Laotze en de Bhagavad Gita, de gedragsregels van Gautama Boeddha en Jezus van Nazareth, van Hillel en zijn volgelingen, maar ook van Pythagoras, Socrates, Plato en hun volgelingen' (48-49). Het valt op dat in de opgave van de grote hervormers zij Confucius als eerste noemt. En later in *De Sleutel tot de Theosofie* gaf ze uiting aan haar wens dat mensen zouden leven in overeenstemming met de standaarden van Confucius en andere wijzen.

8. Meester Kung sprak over vier categorieën mensen, die hij onderscheidde naar gelang hun evolutionaire voortgang naar realisatie van de grote beginselen van het leven. Hij benadrukte dat alle mensen uiteindelijk hetzelfde zijn, maar erkende ook dat door ervaring en evolutie zij zich verschillend ontwikkelen (*Analects* 17.2). De vier categorieën mensen die hij zag zijn (*Analects* 16.9):

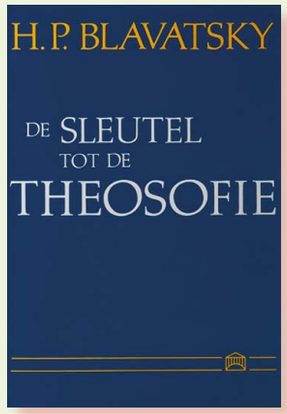

(a) Zij die aangeboren wijsheid bezitten, de goddelijke wijzen, de avataren of zesde ronders als Boeddha, Christus en Krishna. Zo ver ontwikkelde zielen zijn zeldzaam.

(b) Zij die wijsheid hebben verkregen door studie en daarmee tot voorbeeldige mensen zijn geworden (*chohans* of vijfde ronders als Mozes, Pythagoras, Apollonius, Plotinus, Plato en Iamblichus). Zij zijn de grote, voorbeeld stellende, leermeesters van ons soort. Het Chinese woord voor deze categorie persoon (*chun tzu of* junze, etymologisch 'zoon van een heerser') verwees van oudsher naar een geërfde status, bepaald door iemands geboorte, dus een groot of nobel persoon. Maar Confucius geloofde, met Tennyson, dat 'vriendelijke harten meer zijn dan kronen, en een nobele ziel meer dan Normandisch bloed'. Confucius geloofde dat leiders niet noodzakelijkerwijs degenen zijn die werden geboren om macht te bezitten, maar veeleer het leiderschap verdienen door hun persoonlijke verdiensten. Confucius was de eerste die bestuur op basis van verdienste propageerde. Hij was de eerste sociaaldemocraat.

(c) Zij die leren, ondanks de beperkingen van hun natuur (*chelas*, zoekers, of leerlingen die bewust het pad betreden, gevorderde vierde ronders). Zulke zich inspannende zielen hebben de noodzaak erkend hun eigen evolutie in de hand te nemen en naar perfectie toe te werken. Zij zijn degenen die, zoals Meester Kung zegt, het proberen.

(d) Zij die beperkte bekwaamheden hebben en nog niet hebben geleerd wat het belangrijkste in het leven is. Ze zijn gewone mensen, ofwel de grote massa in de vierde ronde. Zij zijn diegenen van ons die slechts langzaam en onbewust voortgang boeken omdat ze nog niet de noodzaak zijn gaan beseffen tot persoonlijke inspanning om zichzelf te verbeteren.

Met betrekking tot deze vier categorieën moeten we voorzichtig zijn met het plaatsen van mensen, vooral van onszelf. Meester Kung gaf het goede voorbeeld, zoals hij vaak deed. Zoals eerder gezegd, identificeerden HPB en de Meesters Confucius duidelijk als iemand die tot de tweede categorie behoort, een vijfde ronder, die de lessen had geleerd waar de meeste van ons nog steeds mee worstelen. Confucius eiste echter nooit zo'n status op (*Analects* 7:33) : 'Hoe durf ik te veronderstellen dat ik een wijs of een voorbeeldig mens ben? Wel kan over mij worden gezegd dat ik er onophoudelijk naar streef dat te zijn en anderen te

onderwijzen zonder op te geven, dat is alles.' Dit is geen valse bescheidenheid van de kant van Meester Kung; het is eerder zijn erkenning van de waarheid van het gezegde in *Licht op het Pad*: *Je zult het licht binnengaan, maar nooit de vlam aanraken*. We slagen nooit volledig, maar streven er alleen naar dat te doen.

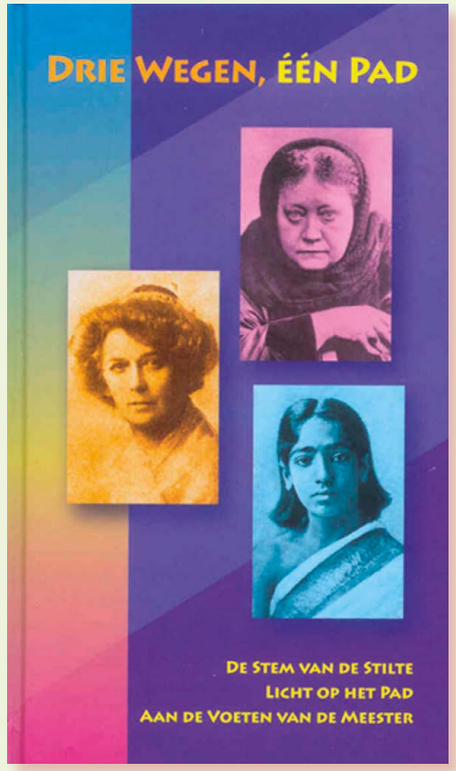

9. *Tao of Dao* is een belangrijk Confuciaans concept. Het betekent letterlijk 'de weg', en in Confuciaanse zin loopt het begrijp soms parallel aan het theosofische concept van het pad. Maar het is niet alleen het pad dat individuen betreden, in zekere zin is het ook parallel aan het theosofische concept van het plan, de wijze waarop de hele wereld evolueert, het kosmische pad.

Voor Meester Kung is het betreden van het pad een kwestie van leren en toepassen wat je hebt geleerd. Het is veelbetekenend dat hij in China bekend staat als de 'eerste leraar' en zijn verjaardag, die wordt gevierd op 28 september, bekend staat als 'Dag van de leraar'. In de eerste zin van Analects (1.1) staat: 'Is het geen plezier om iets te leren en dat op het juiste moment in de praktijk te brengen?' En het laatste vers van de Analects (20.3) rondt af met Meester Kung's kijk op het belang van leren dat leidt tot begrip op drie niveaus: spiritueel begrip van het Hemels Plan, intellectueel begrip van juist gedrag, en sociaal begrip van andere mensen. 'De Meester zegt: Als je het Hemels Plan niet begrijpt, kun je geen voorbeeldig persoon worden; als je de juiste manier (ritueel) om dingen te doen niet begrijpt, kun je geen daad verrichten; als je geen woorden begrijpt, kun je niet tot mensen doordringen.'

Blavatsky en Confucius waren twee grote exponenten van het doorleven van de Oude Wijsheid. Beide spraken ze in de taal van hun tijd. Maar ook spreken ze beide tijdloze waarheden tot ons als we daarvoor open staan.

Referenties

Blavatsky, Helena P. *Collected Writings*. 15 vols. Wheaton, IL: Theosophical Publishing House, 1977-91.

Isis Ontsluierd, Ankh-Hermes

De Geheime Leer, Theosophical University Press, Den Haag

Confucius, *The Analects*

De Mahatma Brieven aan A.P. Sinnett, Theosophical University Press, Den Haag

Tan, Sor-hoon, *Three Corners for One: Tradition and Creativity in the Analects*, In *Confucius Now: Contemporary Encounters with the* "*Analects*", ed. David Jones.

Tucker, Mary Evelyn. *Introduction to Confucian Spirituality*, vol. 1, ed. Tu Weiming and Mary Evelyn Tucker. New York: Crossroad, 2003.

Uit: *Quest Magazine*, najaar 2010
Vertaling: Peter le Poole